

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію **ПОПОВОЇ Олени Олександрівни**
на тему: **«Формування управлінської звітності
економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

Актуальність теми дисертації

Діяльність підприємств аграрної галузі завжди була пов'язана із підвищеними ризиками. Сьогодні їх дія значно посилюється збройною агресією з боку російської федерації. Деструктивний вплив воєнних дій на економічну безпеку підприємств пов'язаний з руйнуваннями основних засобів, неможливістю господарювання на окупованих та прифронтових територіях, ракетно-дроновими атаками, нестачею кваліфікованої робочої сили, ускладненою логістикою та посиленням макроекономічних диспропорцій, що призводять до масового недоотримання прибутку суб'єктами аграрного бізнесу.

Тому, на тлі наявної суспільно-політичної невизначеності актуалізується питання економічної безпеки підприємств, її оцінки та інформаційного узагальнення. Виступаючи головним інформаційним ресурсом для прийняття рішень, управлінська звітність відіграє важливу роль у подоланні означених викликів та потребує удосконалення, наповнення і структуризації на вимогу посилення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку шляхів удосконалення обліково-аналітичного забезпечення для потреб управління підприємствами аграрного бізнесу, одним із яких є розроблення системи управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу, яка враховуватиме особливості діяльності кожного суб'єкта господарювання.

Отже, враховуючи вказані вище аспекти, можна підтвердити важливість обраної теми, яку Олена Попова обрала для проведення дисертаційного дослідження.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано в рамках науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування за темою «Обліково-контрольне забезпечення управління діяльністю і оподаткування суб'єктів господарювання в умовах сталого розвитку».

У межах наукової теми розроблено пропозиції щодо удосконалення теоретичних положень формування управлінської звітності з економічної безпеки. Сформульовано обліково-інформаційний базис управлінської звітності економічної безпеки, а також запропоновано напрями її удосконалення в частині побудови концептуальних підходів звітності з економічної безпеки, моделювання управлінської звітності аграрних підприємств

та формування показників економічної безпеки у цифровізованому сільськогосподарському виробництві.

Наукова новизна дослідження і отриманих результатів

Дисертацію присвячено дослідженню теоретико-методичних положень та розробленню практичних рекомендацій щодо побудови системи управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу, її складу, змістовного наповнення та порядку проведення аналітичних і контрольних дій.

Запропоновано методичні підходи до дослідження управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу (функціональний, індикаторний, експертний, матричний підходи), що дозволило встановити методичну послідовність аналізу економічної безпеки на основі управлінської звітності та запропонувати методичний механізм її формування.

Обґрунтовано підхід до оцінки особливостей та сучасних проявів ролі управлінської звітності в економічній безпеці підприємств аграрного бізнесу, зокрема, проведено аналіз чинних методик аналізу рівня економічної безпеки та здійснено їх групування (методики комплексного, фінансового, управлінського аналізу та галузевого), систематизовано показники аналізу фінансово-господарської діяльності, які характеризують економічну безпеку (фінансові, майнові, техніко-технологічні, інвестиційні, інноваційні, кадрові та екологічні), що дозволило визначити перелік індикаторів щодо кожної із виділених складових економічної безпеки.

Авторкою дисертації удосконалено методико-прикладні засади формування облікової політики аграрного підприємства, що спрямовані на інформування про рівень економічної безпеки та ризики і загрози щодо його зниження, зокрема, визначено та узагальнено мету, етапи та основні аспекти формування облікової політики для цілей управлінського обліку, критерії якості управлінської звітності, для їх фіксації в обліковій політиці. Проведені узагальнення дали можливість розробити відповідні форми управлінської звітності, Графік документообігу для цілей управлінського обліку, примірне Положення про облікову політику в частині управлінської звітності економічної безпеки, використання яких дозволить організувати на аграрних підприємствах ефективну систему формування в управлінні інформації про стан економічної безпеки та шляхи її посилення.

Окрім того, вдосконалено підходи до модернізації управлінської звітності економічної безпеки в цифровізованому сільськогосподарському виробництві, що передбачає трансформацію процесу її формування на основі діджитал-технологій, зокрема: Big Data, штучний інтелект, IoT, Blockchain, Cloud technology та Dashboard. Запропонована інтерпретація побудови управлінської звітності забезпечить її відповідність актуальним інформаційним запитам.

Авторкою розроблено систему управлінської звітності щодо прав користування земельними ділянками (методика оцінки, документальне забезпечення та форми звітності), як ключового майнового показника економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу, що забезпечить оперативну генерацію даних про майновий стан підприємства для їх використання в обґрунтуванні стратегічних і тактичних управлінських рішень щодо посилення економічної безпеки, зокрема її майнових показників.

Наукову новизну проведених досліджень підтверджено довідками про впровадження результатів дослідження та пропозицій.

Практичне значення одержаних результатів для науки і практики

Дослідження характеризується наявністю положень доведених до рівня конкретних пропозицій, придатних для впровадження на практичному рівні, що дозволяють сільськогосподарським підприємствам підвищити якість управлінської звітності в частині їх економічної безпеки. Отримані у процесі дослідження напрацювання можуть бути використані окремими суб'єктами агробізнесу, науково-дослідними інститутами та закладами вищої освіти.

Федерацією аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК України розглянуто запропоновані концептуальні підходи до удосконалення управлінської звітності економічної безпеки суб'єктів господарювання, пропозиції щодо моделювання управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу. Громадською організацією прийнято до впровадження пропозиції щодо формування і використання управлінської звітності економічної безпеки в цифровізованому сільськогосподарському виробництві (довідка № 15/11 від 11 листопада 2024 р.).

Рекомендації щодо проведення управлінської оцінки вартості прав оренди земель та відображення її в управлінській звітності прийнято для впровадження ТОВ «Всеукраїнський інститут права і оцінки» (довідка № 01д/24 від 06 листопада 2024 р.).

На сільськогосподарському підприємстві ТОВ «Волмаро» впроваджено механізм управлінської оцінки справедливої вартості прав оренди земель сільськогосподарського призначення для формування інформації про його економічну безпеку в управлінській звітності. У практичній обліковій роботі підприємства використано пропозиції щодо побудови облікової політики з урахуванням пріоритетів економічної безпеки та відображення її у формах управлінської звітності. Зокрема застосовується комплект управлінської звітності та графік документообігу для цілей управлінського обліку показників економічної безпеки (довідка № 06/11 від 06 листопада 2024 р.).

У практичній діяльності ТДВ «Терезине» апробовано та пристосовано до потреб управління послідовність аналізу показників економічної безпеки. Окремі положення використано підприємством у ході формування управлінської політики з посилення

економічної безпеки підприємства у період дії військового стану на території України (довідка № 24/242 від 17 жовтня 2024 р.).

Результати дисертаційного дослідження використовуються в освітньому процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України при викладанні дисципліни «Управлінський облік» (акт про впровадження/використання результатів дисертаційної роботи в освітній процес від 31.05.2024 р.).».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

У дисертаційному дослідженні обґрунтовано методико-прикладні рекомендації з формування управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу і розроблено науково-практичні рекомендації, спрямовані на підвищення економічної безпеки підприємства шляхом формування системи управлінської звітності економічної безпеки аграрних підприємств. Поставлену мету авторка досягнула шляхом виконання чітко визначених завдань із застосуванням загальнонаукових методів дослідження, зокрема: методу системного аналізу та синтезу, моделювання, економіко-статистичного спостереження і узагальнення, історичного методу (для систематизації результатів аналізу сучасного стану управлінської звітності); методів індукції та дедукції, аналогій і порівняння (для дослідження ролі і значення управлінської звітності у посиленні економічної безпеки підприємств); методів систематизації, єдиної подібності та розбіжності (для формування загальних підходів до побудови системи управлінської звітності економічної безпеки); аналітичні методи дослідження (для оцінки особливостей та сучасних проявів ролі управлінської звітності в економічній безпеці підприємств аграрного бізнесу). Методи класифікації, групування та систематизації застосовано в дослідженні принципів управлінської звітності, класифікації ризиків економічної безпеки.

Авторкою дисертації опрацьоване значне число джерел інформації, що свідчить про системне й повне опрацювання проблемних питань і високий рівень наукової підготовки авторки, її наукову зрілість.

Обґрунтовані в дисертації рекомендації пройшли виробничу апробацію, що підтверджується відповідними документами. Отже, отримані при виконанні дисертації Олени Попової наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації є достатньо обґрунтованими та достовірними.

Повнота викладення матеріалів досліджень в опублікованих працях

Основні положення та практичні результати дисертації повною мірою висвітлено в 14 наукових працях, з яких стаття у періодичному науковому виданні, включеному до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України, 4 статті у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України, стаття

у колективній монографії, 8 тез наукових доповідей на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях.

Таким чином, основні наукові положення, методичні розробки та результати, одержані в процесі дослідження, було представлено й отримано схвальні відгуки на конференціях різного рівня.

Винесені на захист положення наукової новизни та основні результати дисертації Олени Попової з достатньою повнотою оприлюднено у відкритому друку. Вимоги щодо необхідної кількості статей у наукових фахових виданнях дотримано.

Аналіз структури і змісту дисертації

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації викладено на 309 сторінках, робота містить 26 таблиць, 26 рисунків та 13 додатків. Список використаних джерел налічує 234 найменування.

У **вступі** обґрунтовано актуальність вибору теми дослідження; окреслено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та окреслено практичне значення одержаних результатів; представлено апробацію результатів дослідження, кількість публікацій здобувачки, у яких відображено основні положення дисертаційного дослідження та структуру роботи.

У **першому розділі** «Теоретичні засади формування управлінської звітності економічної безпеки аграрного бізнесу», який складається з трьох підрозділів, розвинуто наукові положення щодо сутності і генезису формування управлінської звітності; обґрунтовано теоретичні засади формування та використання управлінської звітності економічної безпеки, узагальнено методичні підходи до дослідження управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу.

У **другому розділі** «Теорія формування і використання управлінської звітності економічної безпеки» проаналізовано сучасний стан системи управлінської звітності в економічній безпеці підприємств аграрного бізнесу; удосконалено обліково-контрольний імператив формування управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу; проведено оцінку стану та виділено особливості облікової політики у підвищенні якості управлінської звітності економічної безпеки.

Третій розділ «Перспективи формування управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу» формують три підрозділи, в яких запропоновано концептуальні положення з формування управлінської звітності економічної безпеки суб'єктів господарювання; розроблено систему управлінської звітності підприємств аграрного бізнесу в частині земель сільськогосподарського призначення як основного

майнового показника економічної безпеки; розроблено обліково-інформаційне забезпечення управлінської звітності економічної безпеки в цифровізованому сільськогосподарському виробництві.

Висновки викладено в логічній послідовності, відповідно до мети та поставлених завдань, повністю відповідають змісту власних досліджень і засвідчують досягнення здобувачкою поставленої мети.

Дисертація Олени Попової є самостійним, цілісним, логічно сформованим і завершеним науковим дослідженням, яке містить сформульовані й обґрунтовані результати, що відповідають критеріям наукової новизни і спрямовані на вирішення проблемних питань теорії та практики. У зв'язку з цим, можна стверджувати про достатній рівень науковості та обґрунтованості висловлених авторкою у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертація та представлені наукові праці, де висвітлено основні наукові результати дисертаційного дослідження, не містять порушень академічної доброчесності, зокрема академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, а також фальсифікації. Дисертація оформлена узгоджено з нормативними вимогами та відповідними стандартами щодо дотримання системного викладення матеріалу. Дисертацію написано державною мовою, їй притаманний як науковий, так і літературний стиль викладення матеріалу. Безпосередньо текстова частина дисертації переважно позбавлена граматичних і орфографічних помилок, технічних недоліків. Таким чином, базові положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації у цілому характеризуються завершеністю, послідовністю і аргументованістю.

Дискусійні положення та зауваження

У цілому, позитивно оцінюючи актуальність, обґрунтованість, достовірність, наукову новизну, наукове та практичне значення проведеного Оленою Поповою дисертаційного дослідження, вважаємо за потрібне звернути увагу на дискусійні моменти і висловити побажання щодо окремих положень роботи:

1. Дисертація набула б повнішого наповнення за умови використання методичного підходу до оцінювання економічної безпеки підприємства на основі даних бухгалтерського обліку, враховуючи сучасну його трансформацію, оскільки облікова інформація може виступати повноцінним джерелом даних про стан економічної безпеки підприємства та об'єктивним підґрунтям для прийняття управлінських рішень.

2. У роботі доцільно було б доповнити запропонований обліково-контрольний імператив формування управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу аналітичними розрахунками, оскільки він у формуванні управлінської звітності економічної безпеки аграрних підприємств забезпечує фінансову стабільність, сприяє

підвищенню конкурентоспроможності та мінімізує загрози внутрішнього і зовнішнього середовища.

3. Варто було б проаналізувати, які цифрові технології найчастіше використовують аграрні підприємства України при забезпеченні електронного документообігу. Такий аналіз підкреслив би ефективність застосування конкретного програмного забезпечення (Big Data, ІІІ та ІоТ, Blockchain, Cloud technology, та Dashboard) у процесі формування управлінської звітності економічної безпеки аграрних підприємств.

Зазначені вище рекомендації та дискусійні питання не применшують наукову і практичну значущість дисертації, її наукову цінність, актуальність та практичне значення, а також високий рівень виконання роботи.

Загальний висновок

Дисертація Олени Попової є цілісною завершеною, самостійно виконаною науковою працею, яка має вагому наукову новизну, викликає значний науковий і практичний інтерес та вирішує важливе наукове завдання.

Загальний аналіз роботи підтверджує актуальність і науковий рівень проведеного дослідження, теоретичне і практичне значення. Наукові положення, висновки та рекомендації, зазначені у роботі, достатньо і повно викладено в опублікованих здобувачкою наукових працях. У дисертаційному дослідженні відсутні порушення академічної доброчесності.

Зважаючи на актуальність вирішених у дисертації завдань, отриманих наукових висновків, теоретично обґрунтованих принципових наукових положень, використаних сучасних методів наукових досліджень і підтвердженій практичній значимості можна стверджувати, що дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Олена Попова заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування».

Рецензент завідувач кафедри статистики та економічного аналізу Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат економічних наук, доцент Андрій МУЗИЧЕНКО